

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука,
Београд

DOI 10.5937/kultura1546040K

УДК 330.831.8:141.7

316.324.8:329.12

299.94

оригиналан научни рад

NEW AGE ДУХОВНОСТ И КУЛТУРНА ЛОГИКА КАСНОГ КАПИТАЛИЗМА

Сажетак: *Полазећи од међусобно повезаних појмова: глобализација, постмодернизам и неолиберализам, настојаћемо да, ослањајући се на њихова теоријска преклапања, представимо могућа усмерења аргументације која би разјаснила неке аспекте специфичне и данас глобално присутне Њу Ејџ духовности. Занимаће нас на који начин овај тип духовности кореспондира са доминантном културном логиком касног капитализма (коју разумемо као глобалну, постмодерну, неолибералну, мултикултуралну, мултинационалну, итд.). Полазимо од претпоставке да су места кореспонденције бројна и да је могуће израдити Њу Ејџ генеалогiju која би разјаснила њено место унутар постмодерне/неолибералне културне доминанте (али и створила предуслове за анализу транспозиције контракултурног наслеђа у неолибералним наративима), што би отворило простор за бављење улогом духовности као медијатора у овом процесу и као специфичног механизма интерпелације. На том трагу, бавићемо се репродукцијом идеолошких образаца и њиховом улогом у процесу конституисања и обнављања доминантних мотива савремене спиритуалности.*

Кључне речи: *капитализам, духовност, постмодернизам, неолиберализам, ново доба*

Ново доба

Њу Ејџ (*New Age*)¹ спиритуалност израња из миљеа контракултуре, шездесетих година XX века, ослањајући се на тадашњу експанзију нових религијских покрета (*new religious movements*). Често је описивана као „духовност која није религиозна” (*spiritual but not religious*), или као религија опседнута „сопством” (*self religion*).² Најпре се појављује као англосаксонски феномен који подразумева комунитарне видове организовања, духовна склоништа, интернационална друштва и институте за алтернативну едукацију (нпр. Есален [*Esalen*] у Шкотској и Финдхорн [*Findhorn*] у Калифорнији). Седамдесетих година сам термин улази у општу употребу а нова духовна осећајност „одмењује” контракултурну потрагу за алтернативним видовима живота. Од друге половине осме деценије до деведесетих година Њу Ејџ се до краја развија, пролази кроз период тржишне експанзије и испољава се као тенденција, у извесној мери глобално свесна себе као новог облика мишљења.³ Описи Њу Ејџ духовности веома се разликују, како по културалним аспектима које наглашавају, тако и по питању могућности и пожељности самог покушаја дефиниције. Разлог је пре свега непрегледни еклетицизам⁴ ове културне тенденције и њена лабава структурираност као покрета или мреже. Међутим, како Пол Хилас (Paul Heelas) истиче, управо посебан *lingua franca*, који се тиче људског/планетарног стања и његове промене, омогућава нам да идентификујемо ову збуњујућу мешавину веровања, активности и начина живота као јединствен феномен.⁵

1 Понекад се преводи као *Ново Доба*.

2 Fuller, R. C. (2001) *Spiritual But Not Religious: Understanding Unchurched America*, Oxford: Oxford University Press.

3 Lakroa, M. (2001) *New Age: Ideologija novog doba*, Beograd: Clio; Hanegraaff, W. (1996) *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden: Brill.

4 Њу Ејџ комбинује елементе великих (суб)културних, метафизичких и филозофских традиција (нпр. романтизма, идеализма, универзализма, хуманизма, хипи покрета, неоплатонизма, постмодернизма, политичке теорије, марксизма, футуристике, свих највећих светских религија и митологија), псеудонауке (нпр. парапсихологије, алтернативне медицине, неурولينгвистичког програмирања, теорија завере, НЛО истраживања, трансперсоналне психологије), науке (нпр. физике изван стандардног модела, биологије, [етно]астрономије, когнитивне науке, психологије, екологије) древних веровања и нових религијских покрета (нпр. астрологије, шаманизма, гностицизма, херметицизма, алхемије, окултизма, кабале, индијанске традиције, трансценденталне медитације, старославља/родноверја, сајентологије, покрета за остваривање људских потенцијала [*human potential movement*], западног [зен]будизма и хиндуизма) и са њима се преплиће.

5 Heelas, P. (1996) *The New Age Movement: Religion, Culture and Society in the Age of Postmodernity*, Cambridge, Massachusetts: Blackwell.

Како то сумира Мишел Лакроа (Michel Lacroix), три тесно повезана мотива: тема *епохалне промене, холистичка мета-физика* и неопходност *личног преображаја*, чине, „на неки начин, тврдо језгро идеологије Новог доба”.⁶ Миленаризам Велике прекретнице тј. хилијастичко схватање о доласку Новог доба, које ће преобразити човека и живот на планети подићи на вишу духовну раван, присутно је у већини ових веровања. То може бити телеолошко веровање у астролошко доба Водолије или отворена, креативна еволуција. „Реч ‚холизам’ (од грчке речи, *holos* ‚све’) подразумева да свет, физички и духовни, није јукстапозиција одвојених делова већ јединствена целина”.⁷ Схватање да је све Једно значи да је сваки човек део божанског бића које се развија, па саморазвој сваке индивидуе треба да резултује прихватањем ове чињенице. Збир оваквих индивидуалних напора, исходоваће еволуцијом човечанства и доласком новог доба. Као и у свакој филозофији историје и овде се питамо који је то агенс који покреће историју ка њеном телеолошком одредишту? Чини нам се да је реч о финој дијалектици „чињења и структуре”, односно, индивидуалних духовних напора усмерених ка самоусавршавању и урођене, космичке тежње ка саморелизацији.

Naturphilosophie

Као што видимо, Њу Ејџ је врста *перениализма*, односно схватања религије које истовремено одбацује хришћански мит и Декартов *racio*, у корист представе о вечитом извору из ког све потиче и/или имплицитном реду и универзалној међуповезаности свега постојећег. Типичан Њу Ејџ мото је „све је једно, једно је Бог, све је Бог”.⁸ Он зато тежи стварању духовности без граница и догми, која је инклузивна и плуралистичка⁹ и подразумева онтолошки универзализам, монизам и/или конективизам, тј. схватање универзума као omnipotentне универзалне свести (више интелигенције), квантног вакуума, протока космичке енергије, животне силе, итд. Стога је често описиван као интегрални поглед на свет који спаја духовност и науку. Како Ваутер Ханеграф (Wouter Hanegraaff) показује, овај дискурс суштински функционише као *Naturphilosophie*, повезујући мистичке

6 Lacroix, M. нав. дело, стр. 36.

7 Исто, стр. 26.

8 Đorđević, J. Nevidljiva religija, nužna promena, moda ili jeres, u: *Vere manjina i manjinske vere*, priredili Đorđević, D. B. Todorović D. i Živković, J. (2001), Niš: Zograf, str. 53.

9 Nevill, D. (2004) *The New Age: Searching for the Spiritual Self*, London: Thames and Hudson.

концепције и (псеудо) научне налазе. У том смислу, могуће је говорити о спиритуалности која тражи научну потврду, али и о Њу Ејд науци, која на научном терену покушава да промени парадигму у холистичком смеру.¹⁰ Њу Ејд се тако позива нпр. на „холографску парадигму“ (David Bohm, Karl Pribram) која предлаже модел свемира у ком је његова целина имплицитна у сваком од његових делова (али и модел људског мозга, по ком фрагменти меморије нису локално складиштени већ су на сличан начин дистрибуирани). Затим на „парадигму само-организације“ (Ilya Prigogine), хипотезу о „формативној каузацији“ (Rupert Sheldrake), „хипотезу Гаја“ [Gaia, Gea] (James Lovelock), према којима се свемир самоорганизовано креће од хаоса ка реду, живи организми наслеђују колективну меморију, а планета земља функционише као саморегулишући живи организам. Њу Ејд ове концепције проширује на различите начине, тврдећи нпр. да субатомска физика потврђује налазе древне мудрости о природи стварности¹¹, планета Земља поседује свест и интелигенцију, квантна механика¹² показује да се у основи реалности налази „чиста свест“, да је наше памћење „складиштено у етру“ или пак, како то каже Сергеј Трифуновић у једном новинском интервјуу¹³, да се наше мисли закопају негде у свемиру и одређују нам судбину (закон привлачења).

Као разграната дискурзивна формација, Њу Ејд често продире у друге погледе на свет, чак и оне ирелигиозне. Њему својствен монизам „може се разложити на пантеизам или панентеизам који целокупну егзистенцију света обоготворују“, али су у њега уграђени и политеистички и спиритистички подсистеми, односно, „свест“ о „духовним нивоима“, реинкарнацији, присуству разних „елемената“ и бића вишег нивоа самосвести, као и анимистичка веровања која се везују „за конкретне путеве тражења помоћи у дневним стварима верника, те у себи имају снажну магијску компоненту.“¹⁴ Услед повезаности свега и/или иманенције свести, људска мисао добија магијску моћ – као „комуникација“ са вишом интелигенцијом – па се верује да су визуализација, исправно размишљање, оптимизам и ауто-сугестије главне

10 Hanegraaff, W. нав. дело.

11 Нпр. Сапра, Ф. (1989) *Tao Fizike: Jedno istraživanje paralela između savremene fizike i istočnjačkog misticizma*, Beograd: Opus.

12 Користе се ЕПР парадокс, Хајзенбергов принцип неодређености, квантна испреплетаност, колапс таласне функције, паралелни универзуми, квантни скок, и слично.

13 Trifunović, S. Ovde je poslednjih 20 godina Dan mrmota, *Kurir*, 01.01.2013., 02.12.2014., <http://www.kurir.rs/sergej-trifunovic-ovde-je-poslednjih-20-godina-dan-mrmota-clanak-585177>.

14 Đorđević, J. нав. дело, стр. 52.

алатке у постизању успеха. Добре мисли се постепено материјализују (*thought creates*) па позитиван фокус мења стварност. Један Њу Ејџ блог, који је посвећен „истраживању начина на који свест интерагује са физичким универзумом”, нас информише да је промена реалности „у срцу синхронитета, алтернативних историја и спонтаних ремисија” што често указује да се „квантни скок свести већ догодио.”¹⁵ Дипак Чопра (Деерак Чопра) то сумира: „медитирајте, срећне мисли стварају срећне молекуле”.¹⁶ Оваква духовност је стога прожета извесним (психијатријским, медицинским, еколошким, молитвеним) „терапеутским етосом”, који води ка психологизацији религије и сакрализацији психологије¹⁷, па је многи описују као спој духовности, популарне психологије и мотивационих (*self-help*) активности. Њу Ејџ држи да је здравље природно стање човека (*mind-body-spirit*) и природе (*deep ecology*) а да је болест резултат енергетског дисбаланса и поремећаја природне равнотеже.¹⁸ Појединке и појединци су одговорни да кроз само-развој и духовну будност (у чему им помажу гуруи, технике концентрације, медитације и дисања, холистичко здравље, хомеопатија, медијуми [*channeling*], биоенергија, афирмације, нове технологије, итд) излече себе и свет.¹⁹ Само-развој могућ је захваљујући скривеном реду јер се сав битак кроз неку мистичну кооперацију еволутивно креће ка есхатолошком одредишту, или смо већ тамо али то не увиђамо.²⁰ Њу Ејџ зато усваја психолошке/психоаналитичке појмове попут

15 Larson, C. S. Reality Shifters Monthly Ezine, *RealityShifters.com*, november 2014., 2. december 2014., <http://www.realityshifters.com/pages/news.html>.

16 Chopra, D. Happy Thoughts Make Happy Molecules. *DeepakChopra.com*, 19. december 2012., 2. december 2014., https://www.deepakchopra.com/blog/view/849/happy_thoughts_make_happy_molecules.

17 Đorđević, J. нав. дело; Hanegraaff, W. нав. дело.

18 Žižek, S. (1999) *Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, London: Verso, p. 132. Како Славој Жижек истиче, Њу Ејџ се супротставља *hybris*-у картезијанског субјективитета, његовом механицистичком доминантном ставу према природи. Нарушавање правичне равнотеже космичких сила, пре или касније присиљава природу да ту равнотежу наново успостави: данашња еколошка, друштвена и психичка криза тумаче се као оправдани одговор универзума на људске поступке. Једино решење стога почива у промени глобалне парадигме, у усвајању новог холистичког става у ком ћемо заузети своје ограничено место у глобалном поретку битка.

19 Weldon, J. and Ankerberg, J. (1996) *Encyclopedia of New Age beliefs*, Eugene, Oregon: Harvest House Publishers.

20 Њу Ејџ монизам укида однос будућност-садашњост/субјект-објект (*Eternal Now*) што се у комбинацији са прагматичним селф-хелп упутствима често појављује као инсистирање на свесном присуству овде и сада. У извесном смислу све већ јесте „Једно”, али ми, оптерећени *егом*, не успевамо да спознамо ту чињеницу.

самоактуализације (Abraham Maslow) или Јунговог синхроничитета, као акаузалне повезаности, ослоњене на колективно несвесно, услед које случајност има духовно значење и може служити као лекција за оне који су отворени да је препознају. Како то Жижек формулише: „наша психичка енергија суделује у Енергији универзума, која тајно одређује ток ствари, случајни сусрети увек носе поруку упућену нама, нашој конкретної ситуацији; збивају се као одговор на наше потребе и питања.”²¹

*Културна хегемонија и логика касног
капитализма*

Чест приговор концепцијама које Њу Ејџ узимају као историјски нов феномен тиче се чињенице да у овој духовној тенденцији има врло мало тога „што већ није био присутно и доступно и током 1920-их и 1930-их, у Едвардианској ери, у *fin-de-siècle* периоду, или чак и раније.”²² У том смислу Њу Ејџ има дугу линију претходника у западном езотерицизму.²³ На месту су и упозорења која скрећу пажњу да ова категорија у извесном смислу врши концептуално насиље (на сличан начин резонују аутори и ауторке који тврде нпр. да појам „гноса” не обухвата јединствену историјску тенденцију већ је реч о означитељској конструкцији којом је доминантно хришћанство из себе искључило хетерогено мноштво несводивих тенденција). Међутим, прожимајући елементи филозофског система, извесна глобална самосвест и чињеница да је у последњој трећини XX века, дошло до енормног тржишног ширења Њу Ејџ робе и индустрије

21 Žižek, S. нав. дело, стр. 384.

22 Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. Introduction, in: *Beyond New Age: Exploring Alternative Spirituality*, eds. Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. (2000), Edinburgh: Edinburgh University Press, p. 8.

23 York, M. (1995) *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*, London: Rowman & Littlefield. Нпр. трансцендентализам, теозофија, месмеризам, сведенборгијанизам, спиритизам, Нова Мисао (*New Thought*) и личности као што су: Финијас Квимби (Phineas Quimby), Хелена Блавацки (Helena Blavatsky), Свами Вивекананда (Swami Vivekananda), Ралф Валдо Емерсон (Ralph Waldo Emerson), Георг Гурђијев (George Gurdjieff), Карлос Кастанеда (Carlos Castaneda), Петар Успенски (Peter Ouspensky), Рудолф Штајнер (Rudolf Steiner), Наполеон Хил (Napoleon Hill), Џорџ Беркли (George Berkeley), Годфри Хиггинс (Godfrey Higgins), Елифас Леви (Eliphas Levi).

духовног самоусавршавања²⁴ оправдавају тезу о дистинктивном историјском феномену. У овом периоду алтернативни облици духовности селе са маргина друштвеног живота у његов центар и заузимају све значајнију улогу у савременој свакодневици, што упућује на специфичну социокултурну динамику. Зачеће Њу Еџи покрета подудара се са друштвено-политичким колебањима с краја седме деценије и надлазећим таласом постмодернизације, а период његове најјаче тржишне експанзије са успоном неолибералне идеологије и глобалног тржишта. Исправна концептуализација савремене духовности стога захтева приступ који духовност посматра са становишта друштвених промена.²⁵ Чини нам се да управо појмови: постмодернизам, неолиберализам и глобализација, који настоје да опишу један цивилизацијски стадијум и мондијалну културну доминанту, нуде погодан експланаторни оквир када је реч о поменутом приступу. Теоријска тензија која међу њима постоји може да баца додатно светло на многе, не само партикуларне, већ и универзализујуће аспекте ове дискурзивне формације. Како би то Фредерик Џејмсон (Frederic Jameson) рекао, само у светлу одређене концепције о доминантној логици или хегемонској норми, могуће је истински измерити и проценити разлику. У том смислу, иако су упозорења о несводивости истраживачки значајна када је реч о мноштву диспаратних религијских облика присутних у развијеним постмодерним друштвима „уколико не дођемо до једног општег смисла културне доминанте, вратићемо се натраг на становиште према којем је садашња историја пука хетерогеност, коегзистенција сијасет раздвојених сила чије је дејство неодређено.”²⁶ Баш зато, данас више него актуелна, Грамшијева (Antonio Gramsci) концепција културне хегемоније, намеће се као имплицитна

24 McGee, M. (2005) *Self-Help, Inc.: Makeover culture in American Life*, Oxford: Oxford University Press. Међу познате Њу Еџи ауторе и ауторке спадају: Џејмс Редфилд (James Redfield), Џејн Робертс (Jane Roberts), Ошо Раџниш (Osho Rajneesh), Екарт Тол (Eckhart Tolle), Барбара Хубард (Barbara Hubbard), Кристофер Хилс (Christopher Hills), Гери Зукав (Gary Zukav), Нил Доналд Валш (Neale Donald Walsch), Пауло Коелхо (Paulo Coelho), Ронда Берн (Rhonda Byrne), Лујза Хеј (Louise Hay), Скот Пек (Scott Peck), Ричард Бах (Richard Bach), Естер Хикс (Esther Hicks) и други. Литература је доминантан Њу Еџи медиј, али он укључје и реквизите/ артефакте попут *dreamcatcher*-а, кристала, карата, накита, мандала, *feng shui* опреме, дијета и *life coaching* програма, затим различите курсеве као што су: *Silva* метод, *EFT (Emotional Freedom Tehnicques)*, Умеће живљења, *EST (Erhard Seminars Training)*, холотропско дисање, терапија бојама и звуком, итд.

25 Đorđević, J. нав. дело.

26 Džejmson, F. Postmodernizam ili kulturna logika kasnog kapitalizma, u: *Studije kulture: zbornik, priredila Đorđević, J.* (2008) Beograd: Službeni glasnik, str. 514.

теоријска позадина већине критичких дискурса о владајућој културној логици, односно, као место политизације и преплета, па тако и међусобне допуне поменутих појмова.²⁷ Унутар одавде изведеног проблема културне доминанте могуће је говорити о релативној међусобној заменивости ових појмова и повезаности Њу Ејџ дискурса са различитим аспектима друштвене динамике на коју они упућују. Другим речима, могуће је питати се, на који начин Њу Ејџ духовност кореспондира са доминантном културном логиком касног капитализма?

Глобално тржиште и мултикултурализам

„Модерни материјализам готово логички упућује на паганско одуховљавање материје и материјализацију духовног”²⁸, или како истиче један англикански надбискуп, забринут због идолатрије, Маркс је био у праву у тврдњи да „капитализам постаје врста митологије, приписујући реалност, моћ и агенсност беживотним стварима.”²⁹ Међутим, као и фетишки карактер робе, оно што смо назвали постмодерним простором „није само културна идеологија или фантазија, већ има праву историјску (и друштвено-економску) егзистенцију и реалност као трећестепена оригинална експанзија капитализма широм света.”³⁰ У процесу глобалног ширења мрежа комуникације и трговине светско тржиште колонизује локално културно ткиво, одвајајући његове елементе од органског контекста/функционалне свезе са генеричком друштвеном реалношћу. Зато је свакако исправно разумети Њу Ејџ као реификован спиритуални израз и резултат постепеног процеса претварања религије у егзотичну духовну робу. Ово прихватање елемената из староседелачких и мањинских култура, карактеристично за Њу Ејџ животне стилове, одвија се у старом колонијалном оквиру чија се суштинска структура не оспорава. Вредносни суд је другачији, али за Њу Ејџ су модерност, наука и разум прерогатив буржоаског Запада, док се остатак света перципира

27 Па је тако могуће говорити о постмодернизму као културном ефекту глобализације, о неолибералној културној хегемонији, о постмодернизму као културној логици касног капитализма, о глобализацији на неолибералан начин, о постмодернизму као неолибералној логици, о неолибералном блоку моћи, постмодерној културној доминанти, итд.

28 Đorđević, J. Nevidljiva religija, nužna promena, moda ili jeres, u: *Vere manjina i manjinske vere*, priredili Đorđević, D. B. Todorović D. i Živković, J. (2001), Niš: Zograf, str. 52.

29 Gray, S. Archbishops attack profiteers and ‘bank robbers’ in City, *The Guardian*, 25. september 2008., 2. december 2014., <http://www.theguardian.com/world/2008/sep/25/religion.creditcrunch>.

30 Džejmson, F. нав. дело, стр. 514.

као недиференцирана сфера духовности и безвремености.³¹ Динамика универзалног и партикуларног у Њу Ејџ дискурсу неодојива је од идеолошке динамике мултикултуралног капитализма и парадокса колонизације у којој постоје само колоније. Колонизујућа сила више није оличена у националној држави, већ у светској мрежи капитала, чија је мултикултурализам идеална идеолошка форма. Послужимо се још једном Жижекoвим речима:

„мултикултурализам је негирана, инверзна, ауто-референтна форма расизма, ‘расизам с дистанцом’ – он ‘поштује’ идентитет Другог, поимајући Другог као својом вољом затворену, „аутентичну” заједницу према којој одржава дистанцу, што му омогућује универзалност позиције коју заузима.”³² (наш курзив)

Експлозија нуминозног

Чудесна нова експанзија мултинационалног капитала завршава се пенетрацијом у „преткапиталистичке енклаве природе и несвесног”. Колонизујућа сила глобалног тржишта продире у све области живота, па лoгика касног капитализма уништава релативну аутономију културне сфере укидајући могућност да се „културни чин стави изван масивног Бића капитала”.³³ Ово међутим не треба разумети као ишчезавање културе већ управо супротно, у терминима њене експлозије и ширења кроз друштво у толикој мери, „да се за све у нашем друштвеном животу – од економских вредности и државне моћи, до практичног деловања и структуре наше психе – може рећи да је у неком оригиналном и теоријски још неутврђеном смислу ‘културно’”.³⁴ Управо ово опште брисање граница дефинишућа је карактеристика Њу Ејџ духовности и њеног подухвата спајања психологије, спиритуалности, екологије, науке, религије, бизниса, магије, речју – високе и популарне, званичне и незваничне културе. У том смислу, чини нам се да је по среди својеврсна експлозија посебне духовне осећајности; као да слабљење званичне религије са собом носи енормно ширење религијског мишљења кроз друштвено ткиво, у толикој мери да се за све у нашем друштвеном животу може рећи да је у неком

31 E. G. (2012) *New Age Spirituality: A Study in Commodity Fetishism. Communist Corresponding Society*, october 2012., 14. march 2014., <http://communistcorrespondingsociety.org/newage.htm>.

32 Žižek, S. (1999) *Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, London: Verso, p. 219.

33 Džejmson, F. нав. дело, стр. 523.

34 Исто.

оригиналном и теоријски још неутврђеном смислу *нуминозно*. Налазимо се тако у универзуму у ком све има духовно значење, „у прото-психотичком универзуму у ком је то значење разазнатљиво у самој контингентности Стварног.“³⁵ Можда баш због овог општег присуства, митски говор спиритуалности као да остаје скривен³⁶, ураста у „здрав разум“ или се показује у секуларном облику. Како Јелена Ђорђевић истиче, Њу Ејџ веровања својим већинским делом представљају оно што је Томас Лукман (Thomas Luckmann) назвао невидљивом религијом „јер су углавном закамouflирана иза неког другог облика религиозности или се на овај или онај начин готово несвесно исказују и улазе у неке навике и веровања људи.“³⁷ Следећи психоаналитичку линију, Њу Ејџ инсистирање на примату садашњег тренутка и духовној будности може се повезати са оним што Лакан (Jacques Lacan) и Џејмсон називају прекидом означитељског ланца. Као карактеристика шизофреније овакав прекид своди субјекта на искуство серије чистих материјалних означитеља, односно, чистих и у времену неповезаних презената.³⁸ Већ пословични симптом постмодерности је зато губитак радикалне прошлости који се манифестује као историцизам, понављање, *bricolage*, компилација и додавање префикса „нео“, односно, као еклектицизам и апропријација који су својствени, како савременој културној/уметничкој продукцији, тако и Њу Ејџ дискурсу и његовој разнородној тржишној понуди. Како Џејмсон сам истиче, постмодерни субјект је позван да на неки начин доспе до нивоа на којем је перцепција ове радикалне разлике по себи један нов начин разумевања онога што се обично назива повезаношћу. Нови вид повезаности кроз разлике „добиа облик једног немогућег императива да

35 Žižek, S. нав. дело, стр. 352.

36 Ово би захтевало темељну анализу са становишта Алтисерове (Louis Althusser) концепције идеологије (најприсутнија тамо где је најмање видљива) и/или Бартовог (Roland Barthes) схватања мита и ексноминације (другостепени паразитски говор и брисање имена из језика).

37 Ђорђевић, Ј. нав. дело, стр. 54. „Често она су инкорпорирана у локалне традиције, или су сасвим скривена у малим кружоцима, лекарским ординацијама, козметичким салонима и интимним разговорима“, али и неприметно репродукована кроз медије масовног комуницирања и визуелне идентитете компанија и производа широке потрошње, испреплетана са пословним, менаџерским, *multi-level* праксама, нутриционизмом и фитнесом, политичким дискурсом, активизмом, друштвеним (психолошким) саветовањем, итд.

38 Džejmson, F. нав. дело, стр. 507-508. „Уколико је субјект заиста изгубио своју активну способност да се вишеструко шири кроз време и да своју прошлост и будућност организује у кохерентно искуство, заиста је тешко уочити на који начин његово стварање може резултирати ичим другим осим 'гомнилом фрагмената' и праксом чије су главне одлике хетерогеност и фрагментарност.“

се оствари она нова промена у ономе што се више вероватно не може називати свешћу.³⁹

С истим разлогом постмодерна култура „делотворно одбацује сваки практични смисао будућности и сваки колективни пројекат”.⁴⁰ Зато је објашњење контраста између „вертикалне” религијске усредсређености на веру и спиритуалности као „хоризонталног” (превасходно индивидуалног) и практичног знања, могуће тражити управо у специфичностима постмодерног друштвеног тренутка. „Страх пред будућношћу, [...] губитак поверења у науку, поремећај еколошке равнотеже”, распад кохерентне слике света, итд. доводе до „окретања различитим изворима у којима појединац тражи лично ’спасење’ и смисао као и средства да овоземаљски, телесни живот потврди и продужи”.⁴¹ Осим тога, Њу Ејџ (ко)модификација и (ре)комбинација разноврних елемената ослања се на тржишну тражњу која није ништа друго до резултат прилагођавања посебним животним условима у индустријским и „пост-индустријским” друштвима. То свакако укључује и популарну (народну) тенденцију концептуализације егзистенцијалних проблема на несистематичан начин, кроз процес бриколажа већ доступних наратива и ритуала.⁴² Њу Ејџ, сходно томе, одражава животне ситуације и друштвене односе, али такође игра улогу у њиховом конституисању, док истовремено указује изван њих ка другим могућностима, као индекс људских жеља и утопијских пројекција.⁴³ Ово је креативан процес који се између осталог одвија и кроз спонтано „емичко препакивање вернакуларне религије”.⁴⁴ Одатле је могуће извести и терапеутски етос савремене духовности, те показати да се разлог изнимног тржишног успеха специфичне Њу Ејџ робе у конкретном историјском периоду крије управо у чињеници да се она популаризовала као одговарајуће духовно „средство за опстанак” у условима живота у касном (неолибералном) капитализму где је консензус организован око тржишта и култивисан одсуством других форми социјалне кохезије. Како то у теолошку терминологију преводи Жељко

39 Исто, стр. 511-512.

40 Džejmson, F. нав. дело, стр. 522.

41 Đorđević, J. нав. дело, стр. 52.

42 Hammer, O. New Age Movement, in: *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*, ed. Hanegraaff, W. (2006), Leiden: Brill.

43 McKinnon, A. Opium as Dialectics of Religion: Metaphor, Expression and Protest, in: *Marx, Critical theory and Religion: A Critique of Rational choice*, ed. Goldstein, W. S. (2006), Leiden: Brill.

44 Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. Introduction, in: *Beyond New Age: Exploring Alternative Spirituality*, eds. Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. (2000), Edinburgh: Edinburgh University Press, p. 8.

Тањић, позивајући се на Валтера Бењамина, по мери тржишта развија се људско биће које није позвано на „преобраћење” већ на улагање у себе: то управо јесте онај етос који описује Ниче, тај човек је *Übermensch*, Натчовек, први који је спознао капиталистичку религију и почео да је остварује.⁴⁵ Ову слику, међутим, треба допунити чињеницом да у касном потрошачком капитализму значајан број припадника *baby boom* (наравно и других) генерација дели осећање раскоренености, обездуховљености, одсуства заједнице и припадања, па се зато као наличје предузетничке духовности појављује Њу Ејд потрага за смислом, или како би то Хајдегер формулисао, покушај да се егзистенцији прибави есенција.

Селф-хелп и крај Великих прича

Криза смисла (немогућност рационалног управљања друштвеним пројектом) очитава се као криза великих модерних наратива (дискурс о „смрти субјекта”) и манифестује се у језику људских ресурса, одрживости, корисности. Хоризонт смисла нестаје кроз универзални прагматизам – одсуство прогресивног пројекта подразумева да једини извор смисла постаје корисност, па се језик „ресурса” универзализује. Отуђена рационалност, уписана у друштвене машине, измиче контроли субјекта као универзалног арбитра, али и даље испоставља захтеве. Зато се индивидуализам своди на „менаџмент себе” а вештине духовног управљања сопством (*Self*) постају „темељ” сваког друштвеног поретка. Логика синхронизитета и опште повезаности (по принципу, ко зна зашто је то добро?) делује као одговарајућа концептуална мапа друштвеног живота у ком смисао нечега проистиче из корисности за нешто друго и где се тржиште намеће као доминантан извор политичке рационалности. У том смислу наратив о саморазвоју и еволутивном напретку скривеног реда, „метафизички” оснажује стари либерални постулат по ком је лични интерес благотворан за цело друштво.⁴⁶ На најбазичнијем нивоу, веровање у имплицитни поредак, карактеристично за савремену спиритуалност, већ је присутно у идеологији слободног тржишта. Услед уверења да се

45 Tanjić, Ž. Kapitalizam kao religija: izazov za kršćanstvo, *Glas Koncila*, 21. 03. 2004., 02. 12. 2014., http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=814; Benjamin, W. „Capitalism as Religion“, in: *The Frankfurt School on Religion: Key Writings by the Major Thinkers*, ed. Mendieta, E. (2005) New York and London: Routledge, p. 259-262.

46 Базична идеја (чувена теза Адама Смита о „невидљивој руци тржишта”) да индивидуе које слепо следе свој интерес, кроз закон понуде и потражње ступају у хармоничан однос, што води до најбољег могућег резултата за друштво као целину.

logos открива у његовом раду, тржиште се у извесном степењу увек третира као свето и мислеће а сваки корак ка даљој упоредној анализи открива нова формална/функционална подударанја у структурним карактеристикама које се приписују тржишту/универзуму. Неолиберални теоретичари (попут нпр. Фридриха Хајека [Friedrich Hayek]) често разумеју тржиште као супериоран процесор информација чије деловање није сагледиво са становишта људских рационалних способности. Оно је генерално схваћено као механизам еволуције – спонтан, комплексан и самоорганизујући поредак, који је производ људских акција али не и плана. Неолиберали стога углавном игноришу проблеме које тржишна економија производи у корист идеје да еволуција спонтаног поретка води друштво ка све комплекснијим стањима самореализације. Последишно, неолиберализам је склон социјалдарвинистичким поставкама и поистовећивању тржишта са процесом биолошке али и духовне еволуције. Како објашњава Филип Миrowsки (Philip Mirowski), неолиберални погледи продиру у области еволуционе психологије, социологије мрежа, екологије, етологије, лингвистике, кибернетике, па чак и у *science studies*, услед чега неолиберализам експандира и постаје обухватни светоназор.⁴⁷ Проширење тржишне логике на тај начин капиларно гради безброј дискурзивних мостова па је у извесним интерпретацијама није могуће разликовати од Њу Ејд космичке *Naturphilosophie*. Несклад реалног стања и сакрализоване представе о тржишту (које окупира место трансценденталног означеног) нужно изискује теодицеју, односно, тактике правдања зла са становишта неупитног савршенства скривеног реда. Ово је *par excellence* политико-теолошки проблем (*Кривице*), који у социјалном погледу резултује тржишним (ауто)расизмом, односно (само)оптужујућом субјективношћу која друштвено-материјално стање целе једне класе, одређене њеним местом у производним односима, интерпретира као инерцију безличне масе духовно инфериорних индивидуа – индивидуа које су саме условљене да верују „да закони који регулишу политички живот имају исти божански извор као они који управљају универзумом.“⁴⁸

47 Mirowski, P. (2013) Trinaest zapovijedi neoliberalizma, *Le Monde diplomatique*, 27. 08. 2013., 27. 04. 2014., <http://lemondediplomatique.hr/trinaestzapovijedi-neoliberalizma/>. Миrowsки истиче да је ова врста размене двосмерна и показује да су саме основе неокласичне економије инспирисане природним наукама, конкретно, физиком.

48 Critchley, S. (2012) *The faith of the faithless: Experiments in political theology*, London: Verso, p. 64.

Неолиберални обрт

Џејмсонов најчистији облик „капитализма који тек треба да настане” кроз „чудесно ширење капитала у области које до сада нису биле подређене роби”⁴⁹ могуће је описати и као процес неолиберализације, подржан логиком подређивања свеукупног живота тржишним механизмима. Такозвана „ТИНА” (*There Is No Alternative*) коју је Маргарет Тачер својевремено прокламовала, ни данас није изгубила много утицаја у економском и друштвеном креирању политике чак и у земљама које се отворено супротстављају неолиберализму. Зато је питање неолибералне културне матрице нераздвојно од проблема постмодерног поља сила унутар ког се Њу Ејџ духовност развија, или како то Дејвид Харви (David Harvey) формулише, „као свака победоносна идеологија неолиберализам има прожимајуће ефекте на начин мишљења све до тачке где постаје инкорпорисан у здраворазумски начин на који многи од нас тумаче, живе и разумеју свет”.⁵⁰ Мишел Фуко (Michel Foucault) скицира генеалогiju⁵¹ нео-либерализма као организованог пројекта темељне реконцептуализације либералних економских начела, у циљу рестаурације либералне политике и њеног супротстављања (пре свега) социјалистичком пројекту. Као основни дисконтинуитет он издваја управо нову концепцију тржишта као савршеног саморегулишућег система. Насупрот ранијим концепцијама које су сматрале нпр. да конкуренција резултује монополима, ново схватање подразумева да тржиште увек тежи потпуном балансу ако га спољашњи фактори не ометају. То је омогућило да се појава монопола (и свих других проблема) схвати као ефекат интервенције државе у сфери економије. На тај начин је лево оријентисана политика на једном ширем плану дисквалификована у корист новог *sanctum*-а тржишне економије. Ово уноси још један „новитет” у сферу либералне политике – активну, интервенишућу улогу државе.

49 Džejmson, F. Postmodernizam ili kulturna logika kasnog kapitalizma, u: *Studije kulture: zbornik*, priredila Đorđević, J. (2008) Beograd: Službeni glasnik, str. 514-524.

50 Harvi, D. (2012) *Kratka istorija neoliberalizma*, Novi Sad: Mediterran Publishing, str. 16.

51 Од Валтер Липман (Walter Lippmann) колоквијума, преко друштва Монт Пелерин, до шире дисеминације, пратећи еволуцију и синтезу нове идеологије кроз немачки ордолиберализам, аустријску школу, чикашки анархо-либерализам, итд., анализирајући доприносе низа аутора, где спадају нпр. Александар Рустов (Alexander Rüstow), Вилхелм Рупке (Wilhelm Röpkе), Фридрих Хајек (Friedrich Hayek), Валтер Еукен (Walter Eucken), Карл Попер (Karl Popper), Лудвиг фон Мизес (Ludwig von Mises), Милтон Фридман (Milton Friedman), Мајкл Полањи (Michael Polanyi), итд.

Међутим, предмет државне интервенције више није економија већ искључиво друштво. На тај начин се нео-либерализам појављује као нов облик социолошког управљања (чак су предложени називи социолошки либерализам и позитивни либерализам). Ово ново владавинско управљање треба да реконструише друштво тако да учини тржиште могућим. Фуко се зато пита шта значи увести тржишну регулацију као основни регулаторни принцип друштва и политичке рационалности? Управо овде се крије разлика коју критичари конзумеризма, робног ефекта, спектакла, симулакрума, масовног или потрошачког друштва и културе, итд. не успевају да конципирају, па зато не детектују успон неолибералне идеологије као радикалан дисконтинуитет; тврдимо да зато ни из њих изведена критика Њу Ејд духовности као „религије потрошачког друштва” не успева до краја да расветли овај феномен. По Фукоу у неолибералном друштву регулаторни принцип не огледа се у размени робе, већ у механизмима конкуренције:

„ови механизми треба да имају највећу површину и дубину и да заузимају што већи обим у друштву. Не тражи се дакле, друштво подређено ефекту робе, већ друштво подређено динамици компетиције. Не супермаркет друштво, већ предузетничко друштво. *Ното економис* за којим се трага није човек размене или човек потрошач, већ човек предузетништва и производње.”⁵²

Владавинско управљање и повратак природи

Неолиберална култура (држава) зато настоји да успостави конкуренцију као покретачку силу присутну у сваком делићу друштва, а конкуренција је могућа само уколико се број приватних предузећа непрестано умножава, диверзификује и распростире. Овде Фуко препознаје нову технику „управљања управљањем”, односно, својеврсног спуштања владавинских механизма (*govern*) у „тело друштва”, и њиховог интернализовања (*mentality*). Идеолошко уситњавање

52 Fuko, M. (2005) *Радање биополитике: предавања на Колеж де Франсу 1978-1979*, Нови Сад: Светови, стр. 147, 149. По Фукоу теоретичари потрошње грешком критикују неолиберализам као друштво које је било на хоризонту управљачких пракси од двадесетих до шездесетих година. Уметност управљања коју су програмирали ордолиберали током тридесетих, и која је седамдесетих ушла у програм већине влада у капиталистичком свету, апсолутно не трага за конституисањем таквог друштва. Напротив, они покушавају да издејствују друштво које није оријентисано према униформности робе, већ према мултиплицитету и диференцијацији предузећа.

предузетништва, спушта се до нивоа индивидуе која је реконцептуализована као *људски капитал* који се пласира на тржиште. Чини нам се да поменута тржишна експлозија Њу Ејџ и *селф-хелп* индустрије и њен уплив у друштвене институције, који се временски подудара са неолибералном експанзијом потврђује овакву идеолошку и друштвено-материјалну динамику. Не само да спиритуални еклектицизам и теорија ослобађања од ега (западни будизам) коинцидирају са реконцептуализацијом субјекта као дискурзивног ефекта/свежња арбитрарних инвестиција, већ Њу Ејџ тржиште заузима централно место у области менаџмента, пословног тренинга и генералног психолошког саветовања. Осим тога, управо је алтернативно (еколошко, либертаријанско, органско, друштвено одговорно, анархо-примитивистичко, *fair-trade* и друго) предузетништво⁵³, које се уклапа у Фукоову концепцију централне идеолошке јединице неолибералног културног пројекта, незамисливо без Њу Ејџ идеације, а у многим случајевима је на њој и засновано. Примери су многи:

„Спиритуални капитализам подразумева глобалну еволуцију у начину пословања. Уместо похлепе и страха, ми свесно ослобађамо моћ љубави, кооперације и интегритета у пословању. Људи свуда почињу да се буде и усвајају овај еволутивно напредни начин пословања.”⁵⁴
„Цео оквир друштвено одговорног пословања је у процесу еволуције. Добродошли у Свесни Капитализам – просветљен начин пословања. Али најпре, шта то значи бити Свестан?”⁵⁵
„Постоји спиритуални елемент који је преводив и превазилази границе посебних религија. Предузетници живе тамо где се оваква спиритуалност и бизнис преклапају.”⁵⁶
„Речник описује Предузетника као оног који организује, управља, и преузима ризик предузећа. Шта је веће предузеће од организације и управљања сопственим животом? Ваша страст, сврха и

53 Овде треба поменути и *Seasteading* пројекте.

54 Murphy, O. What is Spiritual Capitalism?, *Octavius.com*, 21. june 2010., 08. december 2014., <http://www.octavius.com/spiritual-capitalism/>.

55 Murphy, O. Conscious Capitalism, *Octavius.com*, 08. December 2014., <http://www.octavius.com/conscious-capitalism/>.

56 Levine, D. J. When Spirituality and Entrepreneurship Overlap, *The Huffington Post*, 9. august 2014., 08. december 2014., http://www.huffingtonpost.com/deborah-j-levine/when-spirituality-and-ent_b_5777072.html.

енергија генеришу раст у љубави, игри, али и предузећу.”⁵⁷

Према томе, могуће је показати низ корелација, између осталог и повезаност Њу Ејд наратива о природи и неолибералне културе *цивилног друштва*. Фуко показује да се неолиберални подухват реконструкције друштва по тржишним принципима легитимизује управо кроз мотив цивилног друштва, које представља својеврсно културно-идеолошко упориште неолиберализма. У овом дискурсу мултипликација предузећа, презентована је у виду, како то Фуко каже, „Русоовског повратка природи” оличеног у појмовима политике живота [*Vitalpolitik*] (Rüstow) и децентрализације (Röpke).⁵⁸ Управо идеологија цивилног друштва хипостазира у различитим представама о будућности, подједнако утопијско-капиталистичким и спиритуалним, које је могуће пратити кроз фуртуристику, популарне жанрове, литературу и медијску културу. У оваквим визијама, кроз рад тржишта и интернета, долази до апсолутног повезивања – пансинкретизма и панпсихизма, понекад оличеног у бездржавној будућности или мотиву глобалног мислећег организма. Предузетнички индивидуализам у либертаријанским идеолошким пројекцијама (узмимо за пример Дејвида Фридмана [David Friedman] који отворено промовише сајбер-конективистичку утопију, или либертаријанске утопије у књигама Нил Доналд Валша [Neale Donald Walsch]) исходује неком врстом органског колективизма. Као да је реч о супституту, о хипертрофији инструменталне рационалности у ирационалној визији будућег света.⁵⁹ Њу Ејд се на ову визију надовезује управо својом идејом Божиње мајке, односно, хипотезом Гаја чије буђење препознаје у све већем тржишном и комуникационом умрежавању планете које заправо представља формирање планетарне моздане коре – људи су неурони ове моздане коре, а њихов задатак је да колективним деловањем реше

57 Enkin, P. *Aware Entrepreneurs: Three Practices to Blend Spirituality With Meaningful Work*, *Daily OM*, 08. december 2014., <http://www.dailyom.com/library/000/001/000001583.html>.

58 Фуко, М. нав. дело, 148. Што по овим ауторима подразумева рестаурацију власништва и његово уситњавање (као подухват успостављања „не-пролетерске” индустрије), спуштање „центра социјалне гравитације” надоле, органску изградњу друштва као природних заједница почевши од породице, децентрализацију становања и производње, односно, политику живота која није оријентисана само на повећање надница и смањење радних сати већ препознаје целовиту животну ситуацију радника, осећај власништва, друштвене интеграције, материјалне и моралне хигијене, итд.

59 Гачевић, М. (2014) Романтизам и дијалектика: Крипторомантизам Карела Косика или како дијалектика постаје романтика.” [необјављена студија у рукопису код аутора].

еколошку кризу. Као романтична, техно-утопијска аркадија, ова хипостаза нужно подсећа на ону стару Марксову идеју о родном комунизму. Не само да је неолиберални преокрет заснован на преузимању идеја (и стратегија) историјске леве вице већ је управо наслеђе хуманистичког марксизма тесно повезано са контракултурном „револуцијом”, која усваја концепције отуђења, обездуховљења, технолошке рационалности, критику манипулативне културне индустрије и конформизма масовног потрошачког друштва, које је сматрамо, у измењеном облику, могуће пронаћи подједнако у неолибералном и Њу Ејџ дискурсу.⁶⁰ Контракултура је донела експлозију индивидуализма, анти-бирокуратски сентимент и бујање нових друштвених (*grass roots*) покрета, жељу за обновом органске духовности и везе са природом. Управо из редова ових генерација регрутовани су неолиберални дневно-политички актери, па претпостављамо да је могуће показати како је неолиберализам своју културну хегемонију засновао великим делом на инкорпорацији контракултурних критичких основа у свој политички програм. Наратив о сукобу друштва и државе, који је неолиберализам конструисао, проналази снажну потпору у анти-бирокуратском дискурсу контракултуре, па је могуће тврдити да је Њу Ејџ духовност у овом процесу одиграла улогу специфичног медијатора и механизма интерпелације придајући неолибералном пројекту субверзивни призив.

ЛИТЕРАТУРА:

Benjamin, W. „Capitalism as Religion», in: *The Frankfurt School on Religion: Key Writings by the Major Thinkers*, ed. Mendieta, E. (2005) New York and London: Routledge, p. 259-262.

Гачевић, М. (2014) *Романтизам и дијалектика: Крипторомантизам Карела Косика или како дијалектика постаје романтика*. [необјављена студија у рукопису код аутора].

Gray, S. Archbishops attack profiteers and ‘bank robbers’ in City, *The Guardian*, 25. september 2008., 2. december 2014., <http://www.theguardian.com/world/2008/sep/25/religion.creditcrunch>.

Džejmson, F. Postmodernizam ili kulturna logika kasnog kapitalizma, u: *Studije kulture: zbornik*, priredila Đorđević, J. (2008) Beograd: Službeni glasnik.

Đorđević, J. Nevidljiva religija, nužna promena, moda ili jeres, u: *Vere manjina i manjinske vere*, priredili Đorđević, D. B. Todorović D. i Živković, J. (2001), Niš: Zograf.

⁶⁰ Занимљиво је приметити да Фуко скреће пажњу на заједничко друштвено искуство и заједничке веберовске (Max Weber) теоријске предпоставке Франкфуртске и Фрајбуршке школе.

E.G. (2012) *New Age Spirituality: A Study in Commodity Fetishism*, *Communist Corresponding Society*, october 2012., 14. march 2014., <http://communistcorrespondingsociety.org/newage.htm>.

Enkin, P. *Aware Entrepreneurs: Three Practices to Blend Spirituality With Meaningful Work*, *Daily OM*, 08. december 2014., <http://www.dailyom.com/library/000/001/000001583.html>.

Žižek, S. (1999) *Ticklish Subject: The Absent Centre of Political Ontology*, London: Verso.

Levine, D. J. *When Spirituality and Entrepreneurship Overlap*, *The Huffington Post*, 9. august 2014., 08. december 2014., http://www.huffingtonpost.com/deborah-j-levine/when-spirituality-and-ent_b_5777072.html.

Lakroa, M. (2001) *New Age: Ideologija novog doba*, Beograd: Clio

Larson, C. S. *Reality Shifters Monthly Ezine*, *Reality Shifters.com*, 1. november 2014., 2. december 2014., <http://www.realityshifters.com/pages/news.html>.

Murphy, O. *What is Spiritual Capitalism?*, *Octavius.com*, 21. june 2010., 08. december 2014., <http://www.octavius.com/spiritual-capitalism/>.

Murphy, O. *Conscious Capitalism*, *Octavius.com*, 08. December 2014., <http://www.octavius.com/conscious-capitalism/>.

McKinnon, A. *Opium as Dialectics of Religion: Metaphor, Expression and Protest*, in: *Marx, Critical theory and Religion: A Critique of Rational choice*, ed. Goldstein, W. S. (2006), Leiden: Brill.

Mirowski, P. (2013) *Trinaest zapovijedi neoliberalizma*, *Le Monde diplomatique*, 27. 08. 2013., 27. 04. 2014., <http://lemondediplomatique.hr/trinaestzapovijedi-neoliberalizma/>.

McGee, M. (2005) *Self-Help, Inc.: Makeover culture in American Life*, Oxford: Oxford University Press.

Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. *Introduction*, in: *Beyond New Age: Exploring Alternative Spirituality*, eds. Sutcliffe, S. J. and Bowman, M. (2000), Edinburgh: Edinburgh University Press.

Tanjić, Ž. *Kapitalizam kao religija: izazov za kršćanstvo*, *Glas Koncila*, 21.03.2004., 02.12.2014., http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=814.

Trifunović, S. *Ovde je poslednjih 20 godina Dan mrmota*, *Kurir*, 01.01.2013., 02.12.2014., <http://www.kurir.rs/sergej-trifunovic-ovde-je-poslednih-20-godina-dan-mrmota-clanak-585177>.

Fuller, R. C. (2001) *Spiritual But Not Religious: Understanding Unchurched America*, Oxford: Oxford University Press.

Fuko, M. (2005) *Radanje biopolitike: predavanja na Kolež de Fransu 1978-1979*, Novi Sad: Svetovi.

Hanegraaff, W. (1996) *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden: Brill.

Heelas, P. (1996) *The New Age Movement: Religion, Culture and Society in the Age of Postmodernity*, Cambridge, Massachusetts: Blackwell.

Hammer, O. *New Age Movement*, in: *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*, ed. Hanegraaff, W. (2006), Leiden: Brill.

Harvi, D. (2012) *Kratka istorija neoliberalizma*, Novi Sad: Mediterran Publishing.

Critchley, S. (2012) *The faith of the faithless: Experiments in political theology*, London: Verso.

Capra, F. (1989) *Tao Fizike: Jedno istraživanje paralela između savremene fizike i istočnjačkog misticizma*, Beograd: Opus.

Chopra, D. Happy Thoughts Make Happy Molecules, *DeepakChopra.com*, 19. december 2012., 2. december 2014., https://www.deepakchopra.com/blog/view/849/happy_thoughts_make_happy_molecules.

York, M. (1995) *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-Pagan Movements*, London: Rowman & Littlefield.

Weldon, J. and Ankerberg, J. (1996) *Encyclopedia of New Age beliefs*, Eugene, Oregon: Harvest House Publishers.

Миодраг Зубац,
Катуја светлости, 2014.

Goran Kauzlarić
University in Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

NEW AGE SPIRITUALITY AND
CULTURAL LOGIC OF LATE CAPITALISM

Abstract

Starting with the interrelated notions of globalization, postmodernism and neoliberalism, relying on their theoretical overlap, we suggest possible directions of inquiry that would clarify some aspects of the specific and today omnipresent “New Age” spirituality. Individualistic and eclectic, New Age spirituality arose in the context of countercultural movements of the sixties. It includes various kinds of metaphysical syncretisms combined with elements of modern science and humanistic psychology. We will try to show how this type of spirituality corresponds with the dominant cultural logic of the late capitalism (which we understand as global, postmodern, neoliberal, multicultural, multinational, etc). We proceed from the assumption that there is a number of points of correspondence and that it is possible to create a New Age genealogy that would clarify them. That would create prerequisites for the analysis of transposition of countercultural legacy in the neo-liberal narratives, and enable us to address the role of spirituality as a mediator in this process and as a specific mechanism of interpellation. In this way, we will deal with the reproduction and social functions of specific ideological forms in the dominant motifs of contemporary spirituality. Distributed across the growing market of the mind-body-spirit literature, the New Age worldview appears as a specific technology of the self and as an ideological aggregation point. In this point, the boundaries between market ideology and conception of reality as a hidden order/conscious self-organizing equilibrium disappear. The deification of being as „a market ontology“ results in theodicy and produces self-accusing subjectivity. This opens the door to engaging in political neoliberalism theology within an already wide-ranging discussion that replaces the secularization theory with the idea of history of political societies as a succession of different forms of sacralization.

Key words: *capitalism, spirituality, post-modernism, neoliberalism, new age*